

Navid Kermani

KO SMO MI?

Nemačka i njeni muslimani

S nemačkog prevela Jelena Kostić-Tomović

*Navid Kermani
KO SMO MI?
Nemačka i njeni muslimani*

Navid Kermani
WER IST WIR?
Deutschland und seine Muslime

© 2013. Verlag C.H.Beck oHG, München 2010

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene saglasnosti izdavača.

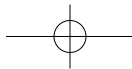
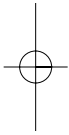
Objavio „Samizdat B92“, Bulevar Zorana Đinđića 64, 11070 Novi Beograd, tel.: (011) 301 2000

© copyright of the translation: S. Fischer Foundation by order of TRADUKI

traduki

Izdavanje ovog dela podržao je TRADUKI, književna mreža koju čine Savezno ministarstvo za evropske i internacionalne poslove Austrije, Ministarstvo inostranih poslova Nemačke, Švajcarska fondacija za kulturu „Pro Helvecija“, „KulturKontakt Austrija“, Gete institut, Javna agencija za knjigu Republike Slovenije, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, Resor za kulturu Vlade Kneževine Lihtenštajn, Fondacija za kulturu Lihtenštajna i Fondacija „S. Fišer“.

Posvećeno sećanju na profesora Abdoldžavada
Falturija (1926–1996).

Pogranični saobraćaj

Odlučno pamtim gust „pogranični saobraćaj“ koji je vladao u mo-
me roditeljskom domu. Koliko se sećam, na brdu na kome sam ži-
veo bio sam jedini stranac. Izuzev mog imena i moje crne kose,
u obdaništu, u osnovnoj školi, na ulici i među drugaricama i dru-
govima ništa nije ukazivalo na to da sam stranog porekla. Čak
sam i nemački govorio s melodijom i sa kotrljajućim ‘r’ karakteri-
stičnim za oblast u kojoj smo živeli, naime za planinsko područ-
je na desnoj obali Rajne. Čim bih, međutim, prekoračio prag ro-
diteljskog doma, činilo mi se kao da sam prešao državnu grani-
cu. Taj jedan jedini korak bio je dovoljan da se promene jezik ko-
jim govorim, način na koji se ponašam i pravila kojih se pridrža-
vam. Za mene to nije bio problem, nisam čak ni razmišljao o to-
me, iako bi me odmah po ulasku u roditeljski dom okružili obli-
ci, mirisi, zvuci, boje i ljudi potpuno različiti od onih koje sam
sretao sa spoljne strane naših ulaznih vrata.

U mojim je očima taj drugi svet bio sasvim običan, kao da je
reč o nekom delu mog sopstvenog tela, ali je zato, ako se ne va-
ram, potpuno očaravao moje drugare. Ta se njihova očaranost is-
poljavala u tome što su obično više voleli da se igramo u mojoj
kući nego kod njih. Možda je strana kultura budila njihovu rado-
znalost, a možda su ih samo privlačili drugačiji zakoni koji su vla-
dali u našem svetu, jer su deci dozvoljavali veću slobodu nego
pravila na koja su oni bili navikli. Kod nas nije bilo zabranjenih
prostorijskih, nije se moralo jesti u strogo određeno vreme, a rodi-
telji uglavnom nisu ni bili tu, i nisu se mešali u sve i svašta. U
kući su uglavnom bila samo moja braća, ali oni nam nikada nisu
smetali. Bili su stariji od nas, pa su se zato uvek bavili neupore-
divo uzbudljivijim stvarima, kao što su devojke, žurke, fudbal ili
rok-muzika. Ako izuzmemo njihovo prisustvo, čitava kuća i bašta
pripadale su nama i samo nama. U ono vreme nisam uopšte raz-
mišljao o tome, a čak ni danas ne znam da li je način života u
našoj kući bio tipično persijski, ali sigurno je da se kod nas žive-
lo drugačije nego kod mojih drugara, što su osećali i oni, ali i ja.

Ja sam odrastao sa svešću da postoji jedan univerzum u kući, a drugi van nje, da pored unutrašnjeg sveta uvek postoji i spoljašnji. Možda to svedoči o mojoj umišljenosti, ali verujem da sam zahvaljujući toj svesti bio u prednosti nad svojim drugovima. Meni niko nikada nije morao da objašnjava da svet u kome trenutno boravim nije ujedno i jedini svet koji postoji.

Ta dva sveta nisu, međutim, bila tako strogo odvojena jedan od drugog kao što neki možda pretpostavljaju. I kod nas su deca polazila u školu, slavili su se dečji rođendani, roditelji su išli na roditeljske sastanke i vodili nas na fudbalske treninge. U svim tim prilikama linija razdvajanja bi nestajala, pa bih s drugovima govorio nemački, da bih se odmah potom, već sledećom rečenicom, roditeljima obratio na persijskom, koji sam govorio jedinstvenom mešavinom zigerlandskog i isfahanskog izgovora.¹

Sve je to katkad svakako delovalo pomalo smešno, ali meni je izgledalo sasvim normalno. Kad sam se, primera radi, roditeljima obraćao na persijskom ja sam im persirao, što na nemačkom ne bih mogao a da ne izazovem podsmeh. Zbog toga sam veoma rano počeo da izbegavam da ih oslovljavam na nemačkom. Jesam govorio s njima nemački kada bi moji drugari bili tu, ili kada bi to iz nekog drugog razloga bilo neophodno, ali ih u takvim prilikama nisam oslovljavao. Pronalazio sam druge, manje direktne formulacije, jer bih u suprotnom morao da odustanem od persiranja, što bi mi bilo neprijatno. Nije, međutim, dolazilo u obzir ni da im persiram na nemačkom, barem ne kada me sluša moje društvo. Kako li bi me samo gledali kada bih ocu rekao „Tata, dođite, molim vas, po mene na fudbalski teren u tri“?

Nisam, međutim, osećao nikakvu prinudu da persiram roditeljima, a ne bi se moglo reći ni da sam priželjkivao da budem s njima na 'ti', ali se nisam usuđivao. Izgledalo mi je potpuno prirodno da ih oslovljavam na način na koji sam ih oslovljavao, baš kao što mi se činilo sasvim prirodnim da pre odlaska na spavanje obučem pidžamu. Niti sam se stideo što persiram roditeljima, niti sam to krio od koga. Sećam se da sam to čak nekoliko puta i

---

1 Zigerland (*Siegerland*) – oblast u Nemačkoj, u pokrajini Severna Rajna, Vestfalija. Dobila je naziv po malom gradu Zigeni, koji je njeno središte. Isfahan je značajan grad u Iranu, treći po veličini u toj zemlji. Udaljen je oko 350 kilometara od Teherana. Poznat je po dugoj i bogatoj istoriji. (Prim. prev.)

POGRANIČNI SAOBRAĆAJ

ispričao drugovima, i to kurioziteta radi, a ne da bih im šta priznao ili da bi im se ispovedio.

Danas kada samome sebi pokušavam da protumačim ondašnje okolnosti, čini mi se da su neobične situacije nastajale upravo zbog mešanja ta dva sveta o kojima pričam, ta dva različita prostora, unutrašnjeg i spoljašnjeg. Kada bi se moji roditelji pojavili na fudbalskom terenu ili u školskom dvorištu bio sam prinuđen da istovremeno koristim oba kodeksa ponašanja i ophođenja, koji su međusobno inače bili strogo razdvojeni. Ta situacija nije bila uobičajena, ali nije bila ni strašna. Samo je s vremena na vreme bila pomalo neobična.

Ne tvrdim, pak, ni da svoje strano poreklo baš nikada nisam doživljavao kao problem. Ali taj problem nije bio naročito veliki, ako je uopšte i opravdano nazivati ga problemom. Primera radi, ja nikada nisam bio tako uredan kao druga deca, i osećao sam da ta činjenica ima nekakve veze s mojim roditeljima. Moja školska torba nikada nije bila tako sistematično spakovana kao školske torbe druge dece, moje sveske nikada nisu bile tako dobro očuvane, a nikada nisam imao ni tako lepe kutije za užinu kao moji drugari nemačkog porekla. Sendviče mi je majka uvek pakovala u najlonske kesice koje su joj davali po radnjama, na primer u apoteci ili u drogeriji.

Već sam pomenuo da naš svakodnevni raspored nije bio tako detaljno razrađen kao kod mojih drugova. Najčešće mi se to sviđalo, zato što sam imao više slobode nego oni, ali mi je ponekad ta okolnost i smetala. Voleo bih da sam i ja imao pedantno namazane sendviče, kao da su mereni lenjirom, a sečeni skalpelom. Voleo bih i da sam imao sasvim nove kutije za užinu, ali se od moje majke to jednostavno nije moglo očekivati. Sve je to imalo veze s tim što potičemo iz druge kulture, kojoj su strani takva urednost i takav strog poredak, bolnička čistoća i precizan dnevni raspored. Svoju sam različitost, uslovljenu stranim poreklom, ponekad zaista osećao kao prepreku, ali ne posebno ozbiljnu. Kada sam imao sedam godina, činilo mi se da je „sendvička geometrija“ važna, ali nisam mislio da je baš od sudbonosnog značaja.

U Nemačkoj se izgleda još čude tome što ljudi istovremeno mogu da žive s različitim kulturama i u njima, s više identiteta, jezika i osećaja pripadnosti. Pri tom je, kulturno-istorijski gledano,

takva konstelacija pravilo a ne izuzetak. U Habsburškoj monarhiji ili u Otomanskom carstvu, donedavno i u gradovima poput Sarmarkanda i Sarajeva, a i dan-danas u Isfahanu ili u Los Angelesu, paralelna društva nisu bila, ili još nisu, zastrašujuća vizija već način na koji je manjinama uspevalo da žive koliko-toliko neometano, kao i da sačuvaju svoj jezik i svoju kulturu. Da nije takvih paralelnih društava, na Bliskom istoku verovatno više ne bi bilo hrišćana, a njihov današnji egzodus u velikoj je meri povezan s kobnim pritiscima da se uspostavi jedinstvo i da se odstrane kulturne osobenosti. Takav pritisak čas vrši većina, čas vlasti, a čas nekoliko stotina terorista.

Ove tendencije nisu ograničene na islamski svet, na Balkan ili na Podсахarsku Afriku, već su zahvatile čak i kolevku multikulturalnosti – Indiju. U neredima koji su 2002. godine izbili u indijskoj federalnoj jedinici Gudžarat život je izgubilo 2.500 muslimana. Naknadno se ispostavilo da uopšte nije bila reč o neredima, već o precizno pripremljenom i dobro organizovanom masakru.

U Indiji se, doduše, uz pomoć nešto novca i alkohola, gomila lako može i prikupiti i razjariti, pa usled toga ni nasilnički ispadi nisu baš neuobičajeni. Neuobičajene su u ovom slučaju, međutim, bile razmere nasilja, a naročito okolnost da je sama vlada federalne jedinice Gudžarat aktivno podsticala ovaj masakr. Indijska štampa to u međuvremenu više ne smatra pretpostavkom, nego činjenicom. Policija ne samo da je nasilje posmatrala skrštenih ruku, nego je čak na mnogim mestima ljude koji su pokušavali da pobjegnu gurala nazad u ruke razjarene gomile. Poslanici vladajuće Indijske narodne partije (BJP)², pa čak i ministri, davali su mobilnim telefonom uputstva o tome koju gradsku četvrt treba sledeću napasti. Sudski procesi protiv učesnika u ovim neredima svi do jednog ostali su mrtvo slovo na papiru.

Indijska narodna partija nije mala ekstremistička stranka, nego je deo vladajuće koalicije u brojnim indijskim federalnim jedinicama. Donedavno je čak i premijer u glavnom gradu Delhiju pripadao upravo toj partiji, a nakon narednih parlamentarnih izbora ona bi mogla možda i ponovo doći na vlast. BJP se s razlogom može nazvati fundamentalističkom strankom, a indijski

---

2 BJP (*Bharatiya Janata Party*), Indijska narodna partija, jedna je od najvećih partija u Indiji. BJP je desničarska partija. (Prim. prev.)

POGRANIČNI SAOBRAĆAJ

intelektualci poput spisateljice Arundati Roj smatraju je čak i fašističkom. Uz sekularni Indijski nacionalni kongres (INC) ona je jedna od dve najsnažnije partije u zemlji.

S obzirom na to, čitajući novine mogli bismo zaključiti da Indiji preti velika opasnost od nacionalizma. Na licu mesta stičemo, međutim, sasvim drugačiji utisak. Naravno da ima ekstremista, oni su čak i na vlasti u jednoj od federalnih jedinica, u Gudžaratu, gde živi 60 miliona stanovnika. Položaj verskih manjina, među njima i hrišćana, tamo je i dalje beznađežan. Ali ekstremizam nije suštinsko obeležje atmosfere u Indiji, i partije koje zastupaju takve poglede ne bi mogle da obezbede većinu na saveznim izborima.

Linije razdvajanja između hinduizma, islama i drugih verskih zajednica još su po pravilu daleko propustljivije nego što misle verske vođe u Kairu ili u Rimu. Čak i sam BJP nije u celosti fundamentalistička partija, već je u mnogim segmentima samo konzervativna, ali pragmatična stranka, pre svega okrenuta ka liberalnoj ekonomiji. Ista ta BJP, koja je u Gudžaratu ideološki pripremila i praktično podržala masakr muslimanskog stanovništva, u Delhiju je 2002. godine izabrala muslimana za predsednika države. Čak se i oni političari BJP-a koji su stajali iza masakra iz 2002. godine danas trude da se predstave u umerenom ruhu.

Možemo pretpostaviti da to ne čine zato što su doživeli prosvetljenje, već zato što se radikalnim hinduističkim parolama ne mogu dobiti izbori, pa čak više ni u Gudžaratu. Putujući po Indiji, nisam zapazio širenje agresivno fundamentalističke ideologije već jedan neuporedivo neupadljiviji proces, čiji značaj ipak ne bi trebalo potceniti. Reč je o otkrivanju i konstrukciji sopstvenog identiteta, o težnji ka kulturnoj homogenosti i čistoci, oživljavanju vlastitih vrednosti.

Fundamentalizam i povratak veri uglavnom primećujemo samo onda kada odgovarajući pokreti istaknu političke zahteve, ili kada čak primene fizičko nasilje. Od početaka fundamentalizma u ranom 20. veku, pa sve do današnjeg dana, fundamentalistički se pokreti svugde u svetu, od Bliskog istoka, preko Južne Azije, pa sve do Sjedinjenih Američkih Država, odlikuju time da pojedinca integrišu u jasno definisani poredak određene grupe, koja se strogo izdvaja od ostalih grupa. Ne mora to nužno biti agresivno

isticanje razlika. Fundamentalističke su ideje atraktivne zato što ljudima pružaju upravo ono što im u modernom, globalizovanom svetu najviše i nedostaje. To su jasnoća, obavezujuća pravila i trajna pripadnost grupi, jednom rečju: identitet.

Prema svojim korenima, ali i prema prirodi pokreta za nezavisnost koji ju je oslobodio od kolonijalne vlasti, Indija se ne temelji na istorodnosti, već na raznovrsnosti i različitosti kultura, jezika i religija. Televizijski kanali odjednom su, međutim, počeli da vode računa o tome da njihovi programi budu besprekorni s verskog stanovišta, i da reklamiraju stambene blokove zatvorenog tipa, u kojima se vodi „harmoničan život, kao u Vedama i Upanišadama“. Životni stav koji se ispoljava u takvim reklamama obeležava potvrđivanje slike o sebi, odanost sopstvenim vrednostima i pobožnost, ali ne i mržnja, nespojiva s uzorima koje proizvodi reklamna industrija. Uprkos empatičnoj sekularnosti osnivača indijske države i živopisnoj multikulturalnosti tog potkontinenta, od kojih bi Evropa i danas imala šta da nauči, sve veći broj Indijaca čezne za hinduističkom „lajtkulturom“, odnosno za dominantnom nacionalnom kulturom,³ ali takvom koja bi muslimane i hrišćane svakako prihvatala i u ulozi filmskih zvezda, najuticajnijih privrednika ili vodećih političara. Pri tome, međutim, filmske zvezde ili vodeći političari muslimanske ili hrišćanske veroispovesti svoju veru ne bi baš trebalo javno da ispovedaju, dok se, nasuprot tome, poznati ljudi hinduističke vere odmah priključuju svakoj hodočasničkoj povorci koju u datom trenutku snimaju televizijske kamere.

Kako mi je sve to samo izgledalo poznato! Kada sam razgovarao s poslovnim ljudima koji su se vratili veri, kada sam pratio rasprave o ugroženosti kulture kojoj pripadaju i sagovornici, kada sam listao časopise na čijim stranicama televizijske zvezde veličaju vlastitu pobožnost, pa čak i kad sam se samo šetkao gradskim ulicama, naročito u četvrtima u kojima živi srednja klasa,

3 U originalu piše reč 'Leitkultur', bukvalno 'vodeća kultura' ili 'uzorna kultura'. Ova reč nema adekvatnog ekvivalenta ni u srpskom, ali ni u drugim jezicima. Koristi se od kraja 20. veka, u debati o strancima u Nemačkoj. Iako je skovana sa sasvim drugačijim namerama, pretežno se vezuje za monokulturnu viziju Nemačke i za zagovaranje obavezne asimilacije građana stranog porekla. (Prim. prev.)

POGRANIČNI SAOBRAĆAJ

ponekad mi se činilo da sam u Egiptu, u Indoneziji ili usred Sjedinjenih Američkih Država. Nailazio sam na iste bogomoljačke reklamne slogane, na iste verske televizijske kanale, na moderne propovednike istog tipa, doterane i živahne, na iste romanse o prosvetljenju filmskih zvezda nižeg ranga, i na njihove izlive odanosti sopstvenoj kulturi, velikoj i istinitoj. A pri tom su se svi naročito zaklinjali u to da nemaju ništa protiv drugih ljudi ili religija, već da samo žele da neguju sopstvenu veru.

Identitet već i sam po sebi pojednostavljuje i sužava, baš kao i sve druge definicije. On ograničava nešto što je u stvarnosti raznovrsnije, ambivalentnije i propustljivije. Nije to nužno loše, to je sasvim prirodna pojava. Kada ja kažem: „Ja sam musliman“, to je, s jedne strane, sasvim tačno, ali time, s druge strane, zanemarujem hiljadu drugih aspekata svoje ličnosti, koji nisu ništa manje značajni, a pri tom su možda čak i u suprotnosti s mojom verskom pripadnošću.

Ja tako, primera radi, pišem prilično slobodne knjige o telesnoj ljubavi i zalažem se za prava homoseksualaca. To protivureči islamu. Islam odbacuje homoseksualnost, a ne bi se moglo baš reći ni da Kuran podstiče na prikazivanje seksualnih radnji. Verovatno bi se, doduše, moglo nekako oblikovati i tumačenje koje s islamskog stanovišta opravdava homoseksualnost ili prikazivanje seksualnih radnji. Ali ja i ne razmišljam o tako nečemu, jer nije sve što radim u vezi s mojom verskom pripadnošću. To što se ponašam na takav način i što zastupam takva uverenja mene u mojim sopstvenim očima ne čine ništa manje muslimanom.

Možda to zvuči paradoksalno, ali ja sam odrastao s tom verom, baš kao i s tom ambivalentnošću, s tim lomovima i protivurečnostima. Dobro, nijedan od mojih predaka nije, barem koliko je meni znano, pisao priče o seksu, ali su zato imali neke druge navike koje nisu baš bile u potpunom skladu s islamskim učenjem u izvornom vidu. Neki od mojih starijih srodnika strogo su se, primera radi, pridržavali molitvenih rituala, ali su zato voleli da uveče popiju koju čašicu votke. Nikome ne bi palo na pamet da muslimanu koji se nije sasvim odrekao alkohola ospori pripadnost islamu. Ali se niko ne bi ni trudio da konzumiranje alkohola opravda s islamskog stanovišta. Ako je tu uopšte išta i nedostajalo, bila je to jedino jasnoća.

Fundamentalisti bi rekli da to tako ne može, da svaki musliman mora da bude ovakav ili onakav, a da svi koji ne ispunjavaju te zahteve uopšte i nisu muslimani. Kada bih u Nemačkoj gostovao u televizijskim emisijama nemački stručnjaci koji rado i često nastupaju u takvim programima⁴ govorili su mi da ja i nisam „istinski“, nego srećom samo „umereni“ musliman. Da sam istinski musliman, ja bih prema njihovom mišljenju morao da odbacujem demokratiju, da se zalažem za jedinstvo verskih institucija i države, i da sve što piše u Kuranu prihvatam kao Božji zakon, od koga niko ne sme da odstupi ni za pedalj.

Ja bih im u takvim prilikama uvek odgovarao da ja svoju veru i te kako doživljavam kao „istinsku“. Zatim bih i fundamentalistima, a i dežurnim stručnjacima, preporučio da jednom malo bolje pogledaju kako se zaista živi u nekoj od muslimanskih zemalja, a da to ne bude baš Saudijska Arabija. Islamska kultura, poezija, arhitektura i misticizam mogli bi se definisati upravo na temelju protivrečnosti s takozvanim čistim verskim učenjima, ali i na temelju toga što je ta protivrečnost uopšte moguća i izdrživa, baš kao i u svim ostalim kulturama, pa i u kulturi Zapada. Dovoljno je da malo razgledate Sikstinsku kapelu, pa da vas obuzmu i čuđenje i divljenje pred tim što katoličanstvo ne samo da prihvata prividno nehrišćanska čulna zadovoljstva i raskošnu putevnost nego ih čak i stavlja u sopstveno sedište. Hrišćanstvo, baš kao i islam, uvek obuhvata i suprotnost u odnosu na ono što pojedine učene glave smatraju hrišćanskim.

Da, ja jesam musliman, ali sam uz to i mnogo šta drugo. Zato bi rečenica „ja sam musliman“ prestala da bude tačna i postala bi ideološki obojena istog trenutka kada bih ja samog sebe definisao na taj način, ili kada bi me neko drugi tako definisao. Upravo zbog toga mi i toliko smeta što se rasprava o integraciji stranaca u Nemačkoj često svodi na puku podršku islamu ili na njegovo osuđivanje, kao da je jedino svojstvo doseljenika njihova

---

⁴ U originalu piše reč 'Fehnsehexperte', koja označava stručnjaka, ili još češće navodnog stručnjaka, koji na televiziji i u drugim medijima izrazito često nastupa u toj ulozi i objašnjava fenomene iz određene oblasti. Ovakvu ulogu uglavnom ne preuzimaju najistaknutiji stručnjaci za određenu oblast, već ljudi čiji nastup najviše odgovara ukusu prosečnog gledaoca. (Prim. prev.)

POGRANIČNI SAOBRAĆAJ

pripadnost islamskoj veroispovesti. Time se potpuno zanemaruju sve njihove druge osobine i svi preostali činioci, koji su takođe važni. Niko ne uzima u obzir to odakle oni potiču, kako su odrastali, kako su vaspitavani, šta su naučili.

Već sam nagovestio da sam u školi i među drugovima bio svestan svoje različitosti, baš kao što su i moji drugovi bili svesni toga da ja potičem iz neke druge zemlje. Ta činjenica za mene, međutim, nije bila nimalo senzacionalna, pa čak ni uznemirujuća. Nije mi zbog toga bilo neprijatno, i nisam smatrao da sam u lošijem položaju od drugih. Drugim rečima, svoju sam različitost doživljavao kao činjenicu, a ne kao nekakvo stanje. Od svega po čemu sam se u ponašanju izdvajao od druge dece malo sam šta, ili gotovo ništa nisam, pripisivao okolnosti da sam stranac.

Tako je bilo u školi, ali ne i u svim drugim sredinama. Sa šest godina učlanio sam se, recimo, u fudbalski klub, u kome sam ostao sve do mature. Dva puta nedeljno imali smo trening, a vikendom su se održavale utakmice. Iz današnje mi se perspektive čini da je to bilo jedno od najvažnijih iskustava u mom životu i da je umnogome obeležilo moju ličnost. U fudbalskom klubu upoznao sam svet koji mi je bio potpuno nov. Tada sam se prvi put suočio s nečim što mi je bilo zaista strano. Odrastao sam u okruženju više srednje klase, pa je tako većina dece iz mog susedstva i iz moje osnovne škole poticala iz srazmerno imućnih porodica. Nisu baš svi bili bogati, ali u blizini gotovo da nije ni bilo radničke dece ili dece čiji su roditelji nezaposleni. Nije bilo siromašnih, pa u skladu s tim nije bilo ni „gastarbajtera“. Malobrojni stranci koje sam poznao ili koje sam s vremena na vreme srećao u susedstvu pripadali su, baš kao i ja, lekarskim porodicama iranskog porekla.

U fudbalskom sam klubu, za razliku od toga, jedino ja živio u prilično imućnom kraju. To znači da su svi moji klupski drugovi pripadali drugom društvenom sloju. Ja sam tu razliku osećao, premda nisam znao kako da je nazovem. Oni su se, primera radi, grublje ophodili jedni prema drugima, a njihovi roditelji nisu vozili mercedes, nego opel rekord ili reno četiri. Na brežuljku na kome su moji stanovali očevi porodica vozili su u najmanju ruku opel senator, dok su očevi mojih klupskih drugova u najboljem slučaju vozili ford taunus, a i to pod uslovom da su uopšte i

posedovali auto. Možda iz perspektive odraslog čoveka to izgleda čudno, ali za mene kao šestogodišnjaka je to da se posedovanje automobila ne podrazumeva bilo značajno otkriće, baš kao i to da ima dece čiji roditelji nemaju kola.

Takva deca, s kojima ja inače ne bih imao dodira, postala su zahvaljujući zajedničkoj ljubavi prema fudbalu moji klupski drugovi i prijatelji. Ja sam odlazio u njihove domove, a i oni su mene posećivali u našoj ne baš skromnoj porodičnoj kući. Nismo, međutim, odmah od prvog dana počeli da se međusobno posećujemo, jer mi okolnost da potičem iz dobrostojeće porodice u fudbalskom klubu nije bila od pomoći. Bilo me je pomalo sramota zbog toga, jer sam prvi put u životu, barem na početku, imao osećaj da nekoj grupi ne pripadam istinski.

Najčešće me je majka vozila na treninge i subotom na utakmice, ili barem do mesta gde nas je čekao prevoz kada smo išli na gostovanja. Tada razlika između mene i mojih drugova nije toliko upadala u oči, zato što je majka vozila folksvagen. Ali kada bi me povremeno otac dovezao svojim mercedesom, zaista bismo odskakali od okruženja.

Pored toga, moji su klupski drugovi koristili pojedine reči i izraze koje sam ja poznao, razumeo, ali ih nikad ne bih sam upotrebio. Njihova se dikcija razlikovala od moje, a bili su i osjetno neposredniji i prodorniji od mene. Činilo mi se i da su muževniji, da su pravi muškarci.

Da nisam mogao da se merim s njima na terenu, ubrzo bih se našao u nezavidnom položaju. Srećom, igrao sam prilično dobro. Bio sam stalni član tima i zato su me svi prihvatili. Uvek su među nama bila dvojica ili trojica koje ostali ne bi potpuno prihvatili, i takvi bi članovi ubrzo napuštali klub. Ta bi sudbina zadesila samo nedovoljno dobre igrače, što znači da je prihvatanje ili neprihvatanje prevashodno zavisilo od učinka u igri. Ponekad su ova merila bila surova, ali nisu bila nepravedna, kada se ima u vidu to da se radilo o fudbalskom klubu.

Nisam se, dakle, osećao kao outsajder. Kada me je grupa jednom prihvatila, moje društveno poreklo nikada mi više nije bilo prepreka na putu u toj sredini. Uprkos tome, i dalje sam bio drugačiji, bio sam im stran, ali ne zbog toga što potičem iz muslimanske porodice, nego zato što su mi roditelji bili imućni. Svaki

POGRANIČNI SAOBRAĆAJ

put kada bih odlazio u posetu nekome od klupskih drugova činilo mi se kao da putujem u inostranstvo.

Često čujemo pritužbe da muslimani nisu voljni da se uključe u nemačko društvo. Ko god je imao priliku da se uveri da brojni đaci-prvaci turskog porekla jedva govore nemački takve zamerke nikako ne može protumačiti kao puku posledicu mržnje prema strancima. Isto važi i za sve nas koji znamo da mnoge udate Turkinje u Nemačkoj život uglavnom provode u kući i gotovo da ne učestvuju u javnom životu.

Meni se, međutim, čini da su okolnosti koje to uzrokuju po pravilu vrlo jednostavne. Većina nemačkih muslimana, što znači većina Turaka u Nemačkoj, ili barem oni među njima koji pripadaju prvoj generaciji doseljenika, dolazi iz nerazvijenih poljoprivrednih krajeva. Njihovo je preseljenje u Nemačku mnogo čime podsećalo na putovanje kroz vreme. Bilo im je teško da se naviknu na industrijalizovano gradsko okruženje, i razvili su različite mehanizme odbrane da bi se lakše borili s tim teškoćama. Većinu tih pojava možemo posmatrati i u metropolama svih islamskih zemalja u kojima se stanovništvo masovno seli iz sela u gradove. Mnogi od problema koji se u Nemačkoj javljaju kod doseljenika islamske veroispovesti, kao što su život u paralelnim društvima, nedovoljni obrazovni nivo i diskriminacija žena, nisu verske već socijalne prirode, i ne mogu se objasniti teološkim razlozima. To, drugim rečima, znači da bi ti problemi bili neuporedivo manje upadljivi da većina doseljenika potiče iz gradske sredine.

Često se čuje da emigranti libanskog i iranskog porekla, kojih je u svetu nekoliko miliona, u novoj domovini vrlo često postaju deo obrazovne ili ekonomske elite. Veruje se da su u Nemačkoj i u drugim zapadnim zemljama upravo Iranci etnička grupa s najviše akademski obrazovanih pripadnika. Sasvim je izvesno da objašnjenje ne treba tražiti u njihovoj natprosečnoj inteligenciji, kao što moji prijatelji Iranci vole da misle, a ni u odricanju od vere, kao što često veruju moji zemljaci nemačkog porekla, smatrajući da su svi muslimani za koje suština vere nije u bilo kakvim spoljnim znacima verske pripadnosti a ni u tome da se pridržavaju izvesnih pravila – samim tim odbacili svoju veru. Oni u novoj sredini postižu uspeh jednostavno zato što su i u

starij domovini pripadali privilegovanim slojevima. Nije ni čudo što se lako prilagođavaju novom okruženju, pošto su razlike između stare i nove sredine prilično male.

Kada sam bio mali, tokom leta smo odlazili u Isfahan, u posetu rođacima. Oduvek smo tako radili, pa je meni to bilo sasvim prirodno, baš kao što je drugima bilo sasvim prirodno da leto provode na obalama Severnog mora. U takvim prilikama uopšte nisam imao osećaj da sam se „vratio“ u domovinu, ali se u Iranu nisam osećao ni kako stranac. Navike mojih tamošnjih rođaka i njihovo ponašanje uglavnom su se podudarali s navikama i ponašanjem u mojoj roditeljskoj kući u Nemačkoj. To se odnosi i na poštovanje prema starijima, koje su deca neizostavno morala da pokazuju, ali i na opušteniji dnevni raspored i na slobode koje smo uživali.

Danas znam da su te sličnosti bile u vezi, između ostalog, i s društvenim okruženjem kome su moji rođaci pripadali. Kao i moj otac, stričevi, ujaci i teče bili su lekari, ili su se bavili nekim sličnim zanimanjem. I oni su pripadali višem srednjem sloju. U njihovim su kućama stajali trpezarijski stolovi i sofe, imali su dečje sobe, stereo-uređaje, frižidere, itisone, jeli su pržene krompiriće, a deca su se igrala lutkama s likom akcionog junaka Big Džima, kakve su sedamdesetih i osamdesetih godina bile popularne i među njihovim vršnjacima u SAD-u i u Zapadnoj Evropi.

Kod rođaka u Isfahanu živeo sam, dakle, u veoma sličnom okruženju kao i kod kuće u Nemačkoj. Kada bismo, međutim, otišli u grad, do bazara ili do predgrađa, tamo bi nas dočekaio sasvim drugačiji svet: zanatlije, trgovci, dečaci u poderanim cipelama. Jedino zajedničko što smo imali bio je jezik. Razlika je bila još veća kada bismo petkom otišli na naše seosko imanje. Svakı put bih se iznenadio što u kući upravnika imanja uopšte nema nameštaja. Svi bi sedeli na tepihu. Njegova su deca bila naših godina, ali nam nikada nije ni na pamet palo da se igramo s njima. To je za mene bilo pravo inostranstvo, i to ne samo za mene, nego i za moju braću i sestre u trećem kolenu, koji su pripadali građanskim porodicama iz Isfahana. Konstelacija je bila slična kao i u Nemačkoj kada sam se učlanio u fudbalski klub, samo što su nepodudarnosti ovde bile neuporedivo izraženije, zato što su socijalne razlike u Iranu znatno veće nego u Nemačkoj.

POGRANIČNI SAOBRAĆAJ

Zašto vam sve ovo pričam? Zato što želim da vam predočim da neke razlike imaju neuporedivo dalekosežnije posledice od rasnih ili verskih razlika. Ako ljudi ne žive u rasističkoj državi, razlike između bogatih i siromašnih, između sela i grada, između visokobrazovanih i neobrazovanih neuporedivo ih više dele nego nacionalna ili verska pripadnost, jer jednima daju mnoge prednosti, a druge dovode u znatno nepovoljniji položaj. Ne tvrdim da nema nikakvih međukulturnih nesuglasica, ali sam ubeđen da su odlučujuće razlike unutar jednog društva ili između dva društva i dalje ekonomske prirode, bez obzira na to što se socijalna trvenja sve češće prikazuju kao međukulturni ili međureligijski sukobi.

Duhovni, socijalni, pa čak i verski horizont građanskih porodica u Rabatu, Kuala Lumpuru ili Rio de Žaneiru bliži je horizontu evropskih porodica sličnog društvenog položaja, nego horizontu seljaka ili stanovnika nehigijenskih naselja koji žive svega nekoliko kilometara od njih. To se odnosi na knjige, muziku, filmove i televizijske programe, teme o kojima se razgovara u porodičnom krugu, na automobile i na metro, na politički fanatizam, droge, zanimanja, na odnose među polovima, a u međuvremenu čak i na obroke.

Ne govorim ovo da bih hvalio gradski način života ili tehnički napredak, naprotiv. Moja zapažanja ukazuju na sveopšte ujednačavanje tolikih razmera, da nam zastrašujuće vizije o kulturi kao industriji i o životu u modernim stadima iz prošlih vremena danas izgledaju kao romantični prizori. Nimalo ne čudi ni to što je politički ekstremizam, nacionalni, socijalistički ili verski, uvek nastajao i jačao u gradovima. To u naročitoj meri važi za islamizam, na čije je predstavnike zapadna kultura po pravilu uticala koliko i na njihove sekularne protivnike. Islamističke intelektualne perjanice zato se često i pozivaju neposredno na antiprosveteljske i postmodernističke autore sa Zapada. Pretpostavljam da upravo to ujednačavanje načina života i osnažuje težnje da se ističu ne samo malobrojne preostale razlike, nego i one koje su samo plod mašte.

Naravno da svi mi prirodno težimo definicijama i klasifikacijama, pa time i identifikaciji. Neko će me definisati kao muslimana ili, naprotiv, kao nekog ko uopšte nije istinski musliman, zato što radim ovo ili ono što prema njegovom mišljenju nije u

skladu sa islamskim učenjem. Ja te protivrečnosti uopšte ne osporavam, već samo tvrdim da smo svi mi tako protivrečni. Svaku ličnost čine brojni različiti identiteti, koji su uz to podložni promenama. Zamislite samo nekog ko bi u svemu što radi, misli i oseća uvek bio Nemač i samo Nemač, ko bi delovao, jeo i voleo isključivo kao Nemač! Priznaćete sigurno da bi to bilo prilično zastrašujuće.

Sasvim je, dakle, prirodno da se identifikujemo s ovim ili onim, ali je opasno kada se jednom jedinom identitetu prida apsolutna važnost, kada čovek postane samo musliman, hrišćanin, Nemač, Iranac ili čak samo navijač nekog fudbalskog kluba ili obožavatelj izvesne pop-zvezde. Pragmatično pojednostavljivanje, koje svaka identifikacija podrazumeva, u takvim slučajevima prerasta u obogaljivanje ličnosti. Što je još opasnije, prihvatanje određenog identiteta uvek se zasniva na opoziciji prema drugim identitetima.

Naš identitet postoji samo pod uslovom da postoji i neki drugi identitet. I to je samo po sebi prirodno, ali se baš tu, u konstrukciji onoga što mi sami jesmo, i u razgraničenju od onoga što su drugi, ipak krije veliki rušilački potencijal. Svojevremeno je tako Jermenima u Iranu, primera radi, bilo potpuno prirodno da se osećaju kao Iranci. Kada je Iran postao islamska republika, njih je, međutim, kao grom iz vedra neba pogodila spoznaja da su izopšteni iz tog iranskog identiteta. Naravno da su nove vođe tada naglašavale da će stanovništvo jevrejske ili hrišćanske veroispovesti i dalje uživati sva prava, ali su se njihova prava odjednom preobrazila u prava manjina. Islamska veroispovest prerasla je u ključni kriterijum za pripadnost naciji, čiji su deo i oni nedavno bili.

Slična je bila i sudbina muslimana kada je Indiju zahvatio talas hinduističkog nacionalizma. Neprekidno sam u Indiji slušao rečenicu: „Nemamo mi ništa protiv muslimana.“ Ali muslimani odjednom više nisu bili deo tog indijskog „mi“, već deo muslimanskog „oni“, protiv koga indijsko „mi“ nema ništa. A koliko juče su se muslimani osećali kao Indijci, ništa manje nego pripadnici hinduističke vere.

I u Nemačkoj često čujem da „mi“ nemamo ništa protiv muslimana. To „mi“ srećemo i u mnogobrojnim televizijskim emisijama

POGRANIČNI SAOBRAĆAJ

posvećenim islamu. Kako bi „mi“ trebalo da se ophodimo prema islamu? Da li „mi“ treba da se plašimo muslimana? Gosti u studiju kao da ne mogu ni da zamisle da bi to „mi“ moglo obuhvatiti i muslimane. Ne misle oni ništa loše, ili barem ne uvek. „Mi“ Nemci moramo da vodimo dijalog s muslimanima, tvrde dobronamerni među njima. To je svakako vredno hvale, samo što za tri miliona muslimana u Nemačkoj to istovremeno znači da bi trebalo da vode dijalog sami sa sobom.

Navid Kermani
KO SMO MI?
Nemačka i njeni muslimani

Izdavač
Samizdat B92

Edicija Samizdat
Knjiga 63

Direktor
Veran Matić

Urednik
Lidija Kusovac

Tehničko uređenje
Jelena Mitić

Lektura i korektura
Samizdat B92

Dizajn korica
Nikola Radojčić

Štampa
Grafičar, Beograd 2013.

ISBN 978-86-7963-370-5